

TÜRK AİLESİNDE ÇOCUĞUN ANLAM VE DEĞERİ:TÜRKİYE AİLE YAPISI ARAŞTIRMASINDA EĞİLİMLER VE YÖNELİMLER*

Mahmut Hakkı AKIN¹
Ece Bengi TÜFEKÇİOĞLU²
Ahmed Faruk ERGÜN³

Öz

Toplumun en temel kurumlarından biri olan aileyi anlayabilmek, çocuğa yüklenen anlam ve değerle yakından ilişkilidir. Ailede çocuğun rolü, çocuktan beklentiler, çocuğun yetiştirilmesinde dikkat edilen hususlar aile ve çocukluk sosyolojisi alanlarının önemli konularıdır. Çocuğa atfedilen değerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, çocuğun geleneksel anlamı ve çocuğun ailelerin iş ve sosyal hayatlarına bağlı olarak nasıl görüldüğü irdelenmiştir. Makalede 2021 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın mikro verilerinden yeni bir veri seti hazırlanmıştır. Buna göre çocuğa yüklenen anlam ve değerın yaş, cinsiyet, eğitim ve anne-baba eğitimi gibi değişkenlere göre nasıl farklılaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çocuğa yüklenen geleneksel anlam ile çocuğun anne-babanın kariyeri ve sosyalleşmesi arasındaki ilişki Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın Türkiye' de Çocuğun Değeri Araştırması ile birlikte yorumlanarak değişim ve eğilimler açıklanmaya çalışılmıştır. Bulgulara göre yaşlı kuşakta genç kuşağa, eğitim seviyesi düşük olan anne-babalarda yüksek olanlara ve erkeklerde kadınlara göre çocuğun geleneksel değeri daha yüksek seviyededir. Her ne kadar bazı değişkenlere göre farklılaşma eğilimleri görülsede bulgulardan Türk toplumunda temel bir toplumsal kurum olarak aileye ve çocuğa karşılıklı olarak değer atfedildiği dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Aile, çocuk, toplumsal değişim, Türkiye Aile Yapısı Araştırması.

* Çalışmada sorumlu yazarın onaylanan 235182 numaralı Türkiye İstatistik Kurumu B grubu mikro veri talebi üzerine erişimi sağlanan 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması mikro verileri kullanılmıştır.

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: mahmuthakin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8140-8600

² Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: ecebengi.saglam@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8375-231X

³ Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: faruk.ergun@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0009-0008-8017-3548

AKIN, M.H., TÜFEKÇİOĞLU, E.B., ERGÜN, A.F., (2025). Türk Ailesinde Çocuğun Anlam ve Değeri: Türkiye Aile Yapısı Araştırmasında Eğilimler ve Yönelimler. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 481-512. DOI:10.21560/spcd.vi. 1630418

THE MEANING AND VALUE OF THE CHILD IN THE TURKISH FAMILY: TRENDS AND ORIENTATIONS IN THE RESEARCH ON FAMILY STRUCTURE IN TÜRKİYE

Abstract

Understanding the family, one of the fundamental institutions of society, is closely related to the meaning and value attributed to the child. The role of the child in the family, expectations from the child, and the issues considered in the upbringing of the child are important topics in the field of sociology of family and childhood. Based on the value attributed to the child, this study examines the traditional meaning of the child and how the child is seen in the work and social lives of families. In the article, a new data set was prepared from the micro data of the Research on Family Structure in Türkiye conducted by the Turkish Statistical Institute in 2021. It has been tried to determine how the meaning and value attributed to the child differ according to variables such as age, sex, education, and parental education. The relationship between the traditional meaning attributed to the child and parents' careers and socialization have been interpreted together with Çiğdem Kağıtçıbaşı's research on the Value of Child in Türkiye to explain the changes and trends. The findings reveal that the older generation attributes a higher level of traditional meaning to the child than the younger generation, parents with lower levels of education attribute a higher level of traditional meaning to the child than parents with higher levels of education, and men attribute a higher level of traditional meaning to the child than women. Although there are tendencies to differ according to some variables, the findings draw attention to the fact that family as a basic social institution and children are mutually valued in Turkish society.

Key Words: *Family, child, social change, Research on Family Structure in Türkiye.*

GİRİŞ

Türkiye' de aile ile ilgili göstergeler ve istatistikler yakın zamanda dikkat çeken tartışmalar dolayısıyla gündem oluşturmuştur. Ortalama ilk evlenme yaşının yükselmesi, evlenme hızının azalmasına karşılık boşanma hızının artması, ailede çocuk sayısının ve hanehalkı nüfusunun azalması gibi göstergeler, farklı mecralarda tartışmalara sebep olduğu gibi 2025 yılının Cumhurbaşkanlığı tarafından Aile Yılı ilan edilmesinde de etkili olmuştur. Göstergelere rakamlar ve oranlar şeklinde yansıyan bütün bu tablo, sadece aile kurumunun değişmesinin ötesinde çok yönlü bir toplumsal değişim sürecinin sonucudur. Bu değişim, çok yönlü nedensel ve ilişkisel boyutlara sahip olduğu gibi kendi içinde oldukça karmaşık dinamikler üzerinden devam etmiştir. Ancak bu tür gündem olan ve hassasiyet gösterilen toplumsal meselelerde genelde değişimin çok yönlü yapısı gözden kaçırılmaktadır. Bu nedenle olgunun kendi gerçekliğine bağlı bir şekilde açıklanması için aile üyelerinin rollerinin, tutumlarının ve pratiklerinin genel toplumsal değişimle ilişkisi tespit edilmesi gereklidir. Ailenin değişimi, ailenin en önemli varlık sebeplerinden biri olan çocuğun anlam ve değerinin de değişimine sebep olmaktadır. Tarım toplumunda çok sayıda çocuğa sahibi olmanın ya da özellikle erkek çocuğuna sahip olmayı arzu etmenin kendi kültürel gerçeklik bağlamında önemli karşılıkları olmuştur (Canatan, Yıldırım, 2018, ss. 165-166). Sanayileşme, kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadının kamusal konumunun değişmesi gibi pek çok etken hem ailenin hem de çocukluğa atfedilen anlam ve değer farklılaşmasına sebep olmuştur (Köse, 2022, 31-33). Türkiye özelinde düşünüldüğünde iki asrı aşan modernleşme tecrübesinin yanında 1950'li yıllardan itibaren yoğunlaşarak devam eden iç göç hareketliliği, aile dahil olmak üzere pek çok kurumun eski ile yeni arasında geçiş yaşamasına sebep olmuştur. Ulusal ve uluslararası araştırmalardan ve göstergelerden takip edildiği gibi Türkiye' de aile hâlâ en çok önemsenen ve büyük değer atfedilen kurumlardan biridir. Yine aile ile çocuk ilişkisi açısından çocuk sahibi olmaya atfedilen önem, Türkiye'nin özellikle Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki olgusal durumdan farkları olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada 2021 yılında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın mikro verileri üzerinden ailede çocuğun anlam ve değer değişimi analiz edilmiştir. Cinsiyet, yaş, bireyin ve ebeveyninin eğitim durumu değişkenleri

üzerinden ailede çocuğa yüklenen anlam ve değerin nasıl farklılaştığı, değişim sürecinde hangi eğilimlerin dikkat çektiği genel toplumsal değişim süreci göz önünde bulundurularak yorumlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Başta Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın farklı dönemlerde gerçekleştirdiği ve karşılaştırdığı "Çocuğun Değeri" araştırmalarından elde ettiği veriler ve modernleşme perspektifinden yaptığı analizler ve literatürdeki genel eğilimler de verilere bağlı olarak karşılaştırmalı bir şekilde tartışılmıştır.

AİLEDE ÇOCUĞUN ANLAM VE DEĞER DEĞİŞİMİ

Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasından itibaren en önemli araştırma konularından biri aile olmuştur. Aile, toplumun varlığını ve sürekliliğini sağlayan en önemli kurumlardan biri olduğu gibi toplumsal değişimin izlerinin farklı şekillerde takip edilebildiği bir kurumdur. Başka bir deyişle bir kurum olarak aile, toplumsal etkileri yansıtan ve takip etmeye imkân sağlayan bir sosyolojik birimdir. Ayrıca ailede değişim, makro ve mikro göstergeler üzerinden takip edilebilir. Örneğin evlenme, doğum, boşanma, çocuk ve hane halkı sayılarının ve değişim hızının değişimi aile ile toplum arasındaki ilişkinin genel görünümünü ve eğilimlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca aile içinde anne, baba ve çocukların rollerinin pratikte değişiminin yanı sıra ailede rollere yüklenen anlamların değişimi de görece daha mikro yöne işaret etmektedir. Elbette makro ve mikro gerçekliğin birbirlerine bağlı ve birbirlerini üreten yönleri olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yine ailenin toplumsal değişimi yansıtan bir kurum olması, onun başka kurumlarla ilişki dahilinde hem kendi gerçekliğini hem de toplumsal gerçekliği üretmesi ile doğrudan ilişkilidir.

19. yüzyıldan itibaren Batı Avrupada sanayileşme ve sanayi toplumunun oluşmasıyla geleneksel aileden çekirdek aileye geçildiği tezi genel bir kabul görmüştür (Can, 2014, s. 53). Tarım toplumunda geleneksel geniş aile yapısından anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısına geçilmesinin sadece Batı Avrupada değil bütün dünyada modernleşme üzerinden gerçekleşecek genel ve evrensel bir süreç olduğu da bir başka genel kabul olarak literatüre yansımıştır. Üretim araçları üzerinden yaşanan dönüşüme bağlı olarak Sayın'ın (2020, s. 106) yerinde tespitiyle 19. ve 20. yüzyılda bizatihi çekirdek aile dünya genelinde hâkim aile tipi haline gelmiş ve hatta gelenekselleşmiştir. Elbette

gelenekselleşen çekirdek aile tipinin toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterdiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Buna bağlı olarak hâkim çekirdek aile tipolojisinin çeşitli alt tiplerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olma iddiası ile ortaya çıktığı dönemden itibaren ailenin geleceği ile tartışmalar yapılmış ve ailenin geleceği ve hatta ortadan kalkıp kalkmayacağı ile ilgili tartışmalar merak edilmiştir. Yine bu tartışmalarda klasik sosyolojide aile etrafında ortaya atılan teorilerin belirleyici yönleri olduğu da tespit edilebilir.

Aile konusunda II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğan kuşağın gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde yavaş yavaş bazı yapısal değişimler dikkat çekmeye başlamıştır. Batı'da "baby boomer" olarak adlandırılan bu kuşağın temsilcileri, 1960'larda başlayan ve 1980'lerde toplumsal göstergelere yansıyan değişimin hem ürünleri hem de üretkenleri olarak kabul edilebilir. Bu değişimin bir yönü geleneksel değerlerin zihniyette ve pratikte varlığını sürdürme konusunda yaşadığı gerilimdir. Özellikle evlilik, cinsellik ve çocuk sahibi olma konularında tabu olarak kabul edilen pek çok tutum ve pratik, geçmişe göre daha kolay sorgulanmış ve bu radikal değişim, pek çok tartışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960 ile 1980 arasında ciddi ve anlamlı bir değişim ve hatta dönüşüm, doğrudan evlilik, boşanma, doğum oranları gibi temel aile yapısı ve hane halkı verilerinde kendisini göstermiştir (Agree, 2017, s. 65). Göstergeler, özellikle 1940'lı ve 1950'li yıllarda doğanların kendilerinden önceki nesillerden ciddi bir şekilde farklılaştığına işaret etmektedir.

Çekirdek ailenin değişimi, sadece gençlik ve nesil değişimi sınırlarında açıklanabilecek bir durum değildir. Ayrıca 1970'lerden itibaren eğitim ve ekonomide; özellikle de iş ve çalışma hayatında yaşanan ciddi değişimler, genel toplumsal yapı ile aile arasında bazı gerilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Sennett, 2008, s. 25). Bu nedenle evlilik ve çocuk sahibi olma yaş ortalamasındaki artış, doğurganlık oranlarındaki düşüş, boşanma oranlarındaki ve evlilik dışı doğan çocuk sayısındaki yükseliş gibi hemen hemen dünyanın tamamında karşılaşılan ve belli eğilimleri takip etmeyi sağlayan pek çok gösterge, zamanla çekirdek aile temelli sosyolojik tartışmaların yönünü de değiştirmiştir. Burada kırılmanın ve değişimin yönünün hızlanmasının Batı

Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerden itibaren verilere yansıdığı ve 2000'li yıllarda ciddi bir dönüşümü açıkça gösterdiği tespit edilebilir. Örneğin 2020 OECD verilerine göre evlilik dışı doğan çocuk oranı hem OECD ülkeleri hem de Avrupa Birliği ortalamasında %40'ın üzerindedir. Güney Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda bu oranın %50'nin üstüne çıktığı ve OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ülkelerin %2 ile Japonya, Güney Kore ve Türkiye olduğu görülmektedir (OECDa, 2024). Yine anne ve baba ile bir ailede yaşayan çocuk oranının %90'ın üzerinde bir oranla en yüksek olduğu OECD ülkesi de Türkiye' dir (OECDb, 2024).

Çocukluk sosyolojisi, aile sosyolojisi ile kıyaslandığında görece daha geç ortaya çıkmış bir sosyoloji alt alanıdır. Yine de çocuk ile aile arasındaki ilişkinin dünyada farklı örneklerle rağmen merkezi bir yerde olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu iki alt disiplinin de birbirlerine yakın oldukları tespit edilebilir. Tarih boyunca pek çok kültürde aileye anlam yükleyen en önemli unsurların başında çocuk gelmiştir. Hatta aile, doğrudan çocuklara sahip olmak üzerine inşa edilen ve evli çiftlerin çocuk sahibi olamadıkları takdirde asıl amacını gerçekleştirememiş bir kurum gibi görülmüştür (Aydın, 2022, s. 174). Ailenin çocukların toplumsal hayata kazandırılması şeklinde işlevsel bir role sahip olduğu da tarih boyunca karşılığı bulunabilecek bir yaklaşımdır. Örneğin Hristiyanlık ilk günah inancı dolayısıyla çocukluk ile günahkarlık arasında bir ilişki kurarken (Bumin, 2013, s. 21; İnal, 2014, s. 28), İslam çocuğu masumiyet ve fitrat temelinde tanımlamıştır (Aydın, 2021, s. 59). Ancak çocuk konusunda birbirine zıt iki kabulden hareket eden bu iki din, çocuğun iyi yetiştirilmesi konusunda aileye ve ebeveynliğe kutsiyet atfetmiştir.

Aile ile çocuk arasındaki ilişkinin çok net bir şekilde tanımlanması, aile ile çocuk arasındaki ilişkinin modernleşme dolayısıyla değişmesi, muhafazakâr tepkilere kaynaklık etmiştir (Özipek, 2004, s. 82). Totaliter siyasi rejimler ve kapitalist kültüre bağlı bireyciliğin artması gibi sebeplerle 19. ve 20. yüzyıl boyunca bu gerilim devam etmiştir. Aile ile çocuk ilişkisi açısından kaba doğum hızının düşmesi, ailede sahip olunan çocuk sayısının azalması, gönüllü çocuksuzluk gibi göstergeler, ailenin toplumsal ve kurumsal değişimini yansıtan önemli veriler olarak kabul edilmektedir. Postman, (1982, s. 44), modernleşmenin özellikle çocukluğu yeniden tanımlayıp

şekillendirirken aileyi de şekillendirdiğine işaret etmiştir. Toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiler değişse de dünyada hâlâ aile ve evlilik, doğrudan çocukla bağları kurulan önemli kurumlar olmaya devam etmektedir. Bir alan olarak çocukluk sosyolojisinin, en genelde toplum ile çocuk ilişkisini anlamaya ve açıklamaya yönelirken aile ile çocuk arasındaki ilişkiye hâlâ merkezi bir önem atfettiği söylenebilir. Çocuğun anlam ve değeri, bu iki alt disiplinin teorik ve uygulamalı katkıları üzerinden daha bütünlükçü bir bakış açısı ile analiz edilebilir. Büyük çaplı çocuk araştırmaları hâlâ ebeveyn görüşlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de çocukluk sosyolojisi, yeni bir alandır. Zamanla çocukluğun farklı sosyal bilimler için daha ilgi çekici bir konu haline geldiği tespit edilebilir. 2000’li yıllardan itibaren çocukluk sosyolojisi alanında çalışmalar artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Her ne kadar sosyal psikolojik bir araştırma olsa da Türkiye’de çocukluk sosyolojisi alanına en önemli ve öncü katkılardan biri, Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen Çocuğun Değeri Araştırması’dır. Dünya çapında ve yaklaşık 30 yıl ara ile iki kez yapılan bu araştırma, toplumsal değişime bağlı olarak çocuğa atfedilen anlam ve değeri analiz etme iddiasında olmuştur. Aynı zamanda bu araştırma Türkiye’de aile yapısı ve değerlerini de ölçen bir araştırma olarak dikkat çeker. Araştırmalar Türkiye’de 1975 ve 2003 yıllarında yapılmış, sonraki çalışmalarıyla da desteklenmiştir (Kağıtçıbaşı, Ataca, 2015).

Kağıtçıbaşı, Türkiye’de özellikle kentleşme tecrübesine bağlı sosyolojik değişime vurgu yapmış ve çocuğa atfedilen değer açısından önemli farklılaşmaları modernleşme teorisi ve perspektifinden vurgulamıştır. Modernleşme, tek bir teorik perspektif olarak görülemeyecek kadar geniş ve toplumlara göre kendine özgü yönleri içinde barındıran bir süreçtir. Bununla birlikte kentleşme, sanayileşme, okullaşma, kadının eğitim ve çalışma hayatında daha fazla konum sahibi olması gibi bazı genel vurguların farklılıklarına rağmen modernleşmenin ortak yönleri olduğu da iddia edilmiştir. Bütün bu gelişmelerin farkında olarak Kağıtçıbaşı (2017, s. 127), modernleşme teorisinin sosyolojide çokça eleştirilmesine rağmen toplumsal değişim ile aile arasındaki ilişkiyi açıklamada yine de karşılığı olduğunu savunmuştur.

Çocuğun Değeri Araştırması ilk olarak 1975 yılında yapıldığında köy nüfusunun kent hayatından fazla olduğu bir toplumsal gerçeklik bağlamında çocuğa ekonomik ve faydacı değerler temelinde anlam yüklendiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık 2003 yılına gelindiğinde kent nüfusunun köy nüfusundan fazla olduğu ve ailede rollerin değiştiği yeni sosyolojik bağlamda çocuğun psikolojik değerinin arttığı tespit edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2017, s. 148). Kentleşme, kadının eğitilmiş hale gelmesi, hane halkı sayısının ve dolayısıyla çocuk sayısının azalması, eğitim süresine bağlı olarak çocuğun aileye bağımlılık süresinin artması gibi önemli toplumsal değişim faktörleri, çocuğun değeri araştırmasında bulguların farklılaşmasının önemli sebepleridir. Kağıtçıbaşı (2017, s. 150), 1975'te annelerin ortalama eğitim süresinin 3 yıl iken 2003'te 9,5 yıla çıktığına vurgu yapmış ve araştırmasında ailede çocuğa atfedilen değerlerin sadece psikolojik temeller üzerinden değil sosyoekonomik gerçeklik ve değişim bağlamında açıklanabileceğine dikkat çekmiştir. Çocukların büyüklere itaat etmelerine 1975'te en çok önem verildiği halde 2003'te bu tutum en az önem verilenlerden biri haline gelmiştir. Çocuklarda bağımsızlık ve özgüven 1975'te hiç vurgulanmazken 2003'te kentli ve sosyoekonomik statüsü yüksek kesimin çocukları için istedikleri bir özellik olarak öne çıkmıştır (Kağıtçıbaşı, 2017, s. 150).

Tablo 1. Dünya Değerler Araştırması Verileri'ne (2018) göre Türkiye' de "Aile benim için önemlidir" önermesine katılım yüzdeleri (<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp>, Erişim tarihi 30 Aralık 2024).

	Çok önemli	Oldukça önemli
1990	87,1	11,9
1996	96,6	3
2001	97,3	2,1
2007	97,7	2,1
2011	95,4	4,3
2017	91,8	7,4

Dünya Değerler Araştırması verileri sosyoloji literatüründe tartışılmasına rağmen genel eğilimleri göstermesi açısından başvurulabilecek bir kaynaktır.

Yukarıdaki tabloda Dünya Değerler Araştırması verilerine göre Türkiye' de aileye atfedilen önemin yüzde değerleri görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmı ailenin çok önemli bir kurum olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda her ne kadar seneler arasında değişiklikler olsa da aileyi “önemli” bulanların oranı çok yüksektir. 1990 yılındaki veriler dışında 2017 yılında aileyi “çok önemli” görenlerin oranının görece düşüşünü, Türkiye' de aile konusundaki diğer göstergelerle birlikte düşünmek yerinde olacaktır. Yine de aileye verilen önemin yüksek olduğu ve ciddi bir düşüşün henüz gerçekleşmediği söylenebilir. Bu nedenle ailenin önemini yitirmesinden çok aile kurumunda yapısal bir değişim olduğuna dikkat çekmek daha uygun olabilir. Makalenin bulgular kısmında aile ve çocuk ilişkisi açısından bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 2. Çocukların evde öğrenmeye teşvik edilebilecekleri nitelikler (11 seçenekten 5 tane seçilmesi istenmiştir) (2018)

	Önemli	Belirtilmedi	Bilmiyorum	Cevap yok
İyi huylu olmak	80,04	16,44	0,87	2,65
Başkalarına karşı hoşgörü ve saygı	63,31	31,72	2,53	2,44
Çalışkanlık	62,28	33,66	1,49	2,57
Sorumluluk hissi	60,91	35,57	1,82	1,70
Dini inanç	40,62	50,81	3,11	5,47
Kararlılık ve azim	38,38	53,29	3,77	4,56
Tasarruf için para ve eşya biriktirme	36,35	56,11	4,06	3,48
İtaat	34,08	55,69	3,77	6,46
Bağımsızlık	29,65	64,01	3,44	2,82
Hayal gücü	17,23	72,63	4,68	5,46
Bencil olmama	15,18	64,51	4,68	5,63

Tablo 2' de gösterilen Dünya Değerler Araştırması verilerine göre ailenin çocuklarına evde öğretme hususunda en önemli buldukları değerlerde “iyi huylu olmak” en başta gelmektedir. Çocuğa evde öğretilebilecek değerlerde hoşgörü, saygı, çalışkanlık, sorumluluk gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Buradaki oranlar ve öne çıkan eğilimler, çocukların toplumsal anlamlarını ve değerlerini gösteren bazı ipuçları gibi kabul edilebilir. İyi huyluluk, başkalarına saygı göstermek, çalışkanlık gibi tutumlar yalnızca çocuğun

değil, ailenin itibarı ile de doğrudan ilgilidir. Azim, tasarruf, bağımsızlık gibi bireysel nitelikler aileler için alt sıralarda önem arz etmektedir ki bu eğilimler geleneksel Türk aile yapısında da vurgulanan hususlardır. Bu verilerden Dünya Değerler Araştırması'na göre ailelerin çocuklarını hayata hazırlamayı oldukça önemseydiği, ancak dış dünyaya göre algılanışlarını ön plana aldıkları yorumu yapılabilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumundan talep edilen 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması mikro verilerinden oluşturulan bir veri seti kullanılmıştır. 16 Ağustos-15 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA) 19 bin 428 hanedeki 42 bin 043 bireyle görüşülmüştür. Çalışmada temel konu ve mesele olarak belirlenen çocuğa yüklenen anlam ve değer odağındaki sorular analize dahil edilmiştir.

2021 TAYA' dan oluşturulan veri seti nicel yöntem ve istatistik teknikleri üzerinden bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Veri analizi Amsterdam Üniversitesi'nin açık istatistik programı JASP kullanılmıştır. Bu istatistik programının 2024 yılında güncellenen son sürümü (0.19.1) ile analizler yapılmıştır. TAYA' da fertlere çocuklar konusunda sorulan ve beşli likert ölçeğine göre hazırlanan 20 soru keşfedici faktör analizine dahil edilmiştir. Böylece soruların gruplandırılması amaçlanmıştır. Faktör analizinde ifadeler arası korelasyonun 0.4'ten fazla olması (Yaşlıoğlu, 2017, s. 78) ilkesi göz önünde bulundurulmuş ve 20 sorudan toplam faktörle ilişkisi 0.4'ün altında kalan 3 soru çıkarılarak faktörlere olumlu yükleme yapan 17 soru aynı ifadeleri ölçen üç grup şeklinde ayrılmıştır. Oluşan 3 faktör "Çocuk Yetiştirme, Yakınlık ve Paylaşım", "Geleneksel Aile ve Çocukluk", "Yük Olarak Çocuk" olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin ayrıntılarının paylaşıldığı bulguların değerlendirilmesi kısmında açıklandığı üzere ilk faktör analize dahil edilmemiş, ikinci ve üçüncü faktörler bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Veri setinde birçok alanda sorular olmasına karşın araştırmayı sınırlamak adına cinsiyet, yaş, bireyin eğitimi, anne-baba eğitimi bağımsız değişkenler olarak ele alınarak bu değişkenlerin çocuğun değeriyle ilişkisi anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Analizler yapılırken t-testi ve ANOVA testlerinden yararlanılarak çocuğa yüklenen değerle ilgili farklılaşmaların bulunması hedeflenmiştir.

Nicel araştırma yöntemine ve istatistik testlerine göre bağımsız ve bağımlı ilişkilerin yorumlanmasında doğrudan hipotezler oluşturmak ve hipotezlerin doğrulanması ya da yanlışlanması gibi bir yol izlenmemiştir. Her ne kadar pek çok klasik metot kitabında nicel araştırma yöntemine uygun yolun bu şekilde olması gerektiğine vurgu yapılsa da genelde sosyal bilimlerde ve özede sosyolojide verilerin olgu ile ilişkisini kurma konusunda yeni yollar ve tarzlar da ortaya çıkmaktadır. Elbette bu çalışmada da hipotezler oluşturmak ve değişkenler arası nedenselliğe odaklanmak mümkündür. Ancak genel nicel araştırma yöntem ilkelerine ve epistemolojisine uymakla birlikte daha çok toplumsal gerçeklik sınırlarında ailenin ve çocuğun değişimini değişkenler üzerinden keşfetmek hedeflenmiştir. Bu nedenle analizlerde cinsiyet ve yaş ile daha detaylı bir şekilde eğitim durumu değişkenlerinin ailede çocuğun anlam ve değerinin değişimine nasıl etki ettiği sorusu temel alınmıştır. Çocuğun Değeri Araştırması'nda iddia edilen tezler ve ilgili konu odağında başka çalışmalar da istatistik analizleri üzerinden yorumlanmıştır.

SAHA ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk ailesinde çocuğa verilen değer irdelenirken ilk önce 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA) fertlere çocuklarla ilgili ve beşli likert ölçeğinde sorulan sorular tespit edilerek keşfedici faktör analizine dahil edilmiştir. İlk aşamada çocuklarla ilgili sorulan 20 soruya çok sayıda değişkenin olduğu analizlerde değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçerek ileriki analizi gruplar üzerinden yapmaya olanak veren keşfedici faktör analizi (Watkins, 2018, s. 221-222) uygulanmıştır.

Tablo 3. Faktör Analizi

	N	Ortalama (Min. 1-Max. 5)	Standart Sapma			
1. Faktör Çocuk Yetiştirme, Yakınlık ve Paylaşım						
Çocuğuma gelecek planlarında destek oluyorum.	28521	4.08	0.527	0.791		
Dini, sosyal ve kültürel değerleri çocuklarıma aktarıyorum.	29104	4.09	0.531	0.782		
Çocuğum önemli bir sorun yaşadığında benimle paylaşıyor.	28493	4.01	0.619	0.735		
Çocuğuma, kötü alışkanlıklara karşı güzel örnek oluyorum.	27649	4.06	0.570	0.715		
Çocuğumla/çocuklarımla güzel ve uzun sohbet edebiliyoruz.	29281	4.04	0.590	0.656		
Çocuğumun/çocuklarımla okul ödevlerine yardım ediyorum.	17467	3.74	0.880	0.512		
2. Faktör Geleneksel Aile ve Çocukluk						
Çocuk, anne babanın itibarını artırır.	42043	3.81	0.793	0.686		
Çocuk, yaşlıklarında anne-babasına bakmalıdır.	42043	3.88	0.789	0.672		

Çocuk sahibi olmak dinimizin/inancımızın bir gereğidir.	42043	3.66	0.950		0.622	
Çocuk, bir işi olduğunda anne-babasına maddi katkı sağlamalıdır.	42043	3.52	0.969		0.593	
Çocuk aile olmanın anlamını tamamlar.	42043	3.98	0.658		0.559	
Çocuk, eşleri birbirine yakınlıştırır.	42043	3.85	0.754		0.543	
Vatana ve millete hayırlı çocuk yetiştirmek toplumsal bir görevdir.	42043	4.15	0.595	0.450	0.453	
3. Faktör Yük Olarak Çocuk						
Çocuk, babanın sosyal hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.40	0.900			0.765
Çocuk, annenin sosyal hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.67	1.016			0.763
Çocuk, annenin iş hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.88	1.033			0.607
Çocuk, babanın iş hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.35	0.867			0.595
Eigen Value				5.135	2.420	1.975
Açıklanan Varyans				%19.8	%15.9	%11.3
Cronbach's α				0.844	0.686	0.774

2021 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda çocuğun anlam ve değeri ile ilgili oluşturulan davranış ve tutumları belirten ifadeler “kesinlikle katılmıyorum” minimum ve “kesinlikle katılıyorum” maksimum değerler

olmak üzere beşli sıralı şekilde sorulmuştur. Çocuğun anlam ve değeri ile ilgili 20 ifadeyi alt boyutları ile tespit etmek için uygulanan keşfedici faktör analizine göre bazı ifadeler herhangi bir faktöre 0.4 puan üzerinde yüklemeye yapamadığı için analiz dışında kalmıştır. Bu ifadeler, “Neslin (soyun) devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır.”, “İnsanlar ekonomik durumları uygun değilse çocuk yapmamalıdır.” ve “Çocukla birlikte eşler arasında uyum kaybolur.” ifadeleridir. Burada faktörlerin dışında kalan “Neslin (soyun) devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır” ifadesinin Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın ilk yaptığı Çocuğun Değeri Araştırmasında erkek çocuk isteme oranının yüksek olması bulgusu ile ters bir durum arz ettiği söylenebilir. Dolayısıyla faktör dışı kalan ifade, Türkiye'nin aile ve çocuk konusunda yaşadığı toplumsal değişmeye işaret etmektedir. Yine “Çocukla birlikte eşler arasında uyum kaybolur” ifadesinin faktör dışı kalması da aile ve çocuk ilişkisinde çocuğun önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir.

Faktörlere olumlu yüklemeye yapan 17 ifade 3 faktör altında toplanmıştır. Faktörlerin geçerliğini gösteren Cronbach's α değerlerinin oldukça yüksek ve ayrıca bağımsız değişkenlere göre yapılacak istatistik testleri için uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu üç faktörün açıkladığı varyans oranı %47'dir.

Birinci faktör, çocukla vakit geçirme, ödev yapma, sohbet etme ve çocuğa örnek olma, değerler aktarma ve destek olma ile ilgili olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Faktörde toplanan ifadelerin anlam bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda bu faktöre “çocuk yetiştirme yakınlık ve paylaşma” ismi verilmiştir. Bu faktörü oluşturan ifadelerin ortalama değerlerinin yüksek ve standart sapma değerlerinin de düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu faktör altındaki ifadelerin frekans değerleri, anket yapılanların çocuk sahibi olma ve olmama durumlarının yanında çocukların farklı yaşlarına göre değişmektedir. Ayrıca bu faktör altındaki ifadeler, tutum ve kabullerden çok doğrudan gerçekleştirilen davranışlardan oluşmaktadır. 2. ve 3. faktörler altındaki ifadeler ise tutumlar ve kabullerden oluşmaktadır. Genel ortalaması 5 üzerinden 4,00 ve standart sapma değeri 0,263 olan ve sadece çocuk sahibi olanların cevapladığı ifadelerden oluşan bu faktör, bu makaledeki analizler için bağımlı değişken olarak değerlendirilmemiştir.

İkinci faktör, çocukla ilgili geleneksel değerlerin etkisinin hissedildiği ifadelerin çoğunlukta olduğu bir faktördür. Çocuk sahibi olmanın anne ve baba olmayı anlamlı kıldığı, dinin emri olduğu, toplumda aile için itibar kaynağı olduğu ve çocuğun iş sahibi olduğunda anne ve babasına yardım etmesi gerektiğini kabul eden ifadeler bu faktör altında toplanmıştır. Bu faktöre “geleneksel aile ve çocukluk” adı verilmiştir. Yine bu faktöre dahil olan “vatana ve millete hayırlı çocuk yetiştirmek toplumsal görevdir” ifadesi, en yüksek ortalama ve düşük kabul edilebilecek bir standart sapma değeri ile birinci faktöre de olumlu yükleme yapmıştır. Geleneksel aile ve çocukluk faktörü altında toplanan ifadeler, genelde çocuğa yüklenen anlam ve değerlerle ilgili tutumları ve kabulleri yansıtmaktadır. Önermelerin 5 üzerinden 4 ortalama değere yaklaştığı görülmektedir. Genel faktör ortalaması 3,83 ve standart sapma değeri 0,542’dir. Çocuğun yaşlılıkta bir güvence olarak görülmesi, çocuk sahibi olmaya dini anlam yükleme ve iş sahibi olduğunda çocuğun desteğini alma gibi gelenekselliği taşıyan değerler için de ortalamaların görece yüksek olduğu kabul edilebilir. Ancak çocuk sahibi olmayı dinin emri olarak görme ve çocuk iş sahibi olduğunda ebeveynine maddi katkı sağlaması ifadelerinde diğer ifadelerle göre göre bir düşüş ve standart sapma değerlerinde yükselme söz konusudur. Bu konularda genel geleneksel eğilim tamamen çözümediği, ancak bazı görüş farklılıklarının diğer ifadelerle göre nispeten olduğu söylenebilir.

Üçüncü faktör altında dört ifade toplanmıştır. Çocuk sahibi olmanın anne ve babanın genel sosyal hayatını ve iş hayatını olumsuz etkileyeceğini ifade eden önermeler bu faktör altında toplanmıştır. Faktörün genel ortalaması 2,57 ve standart sapma değeri 0,739’dur. Faktördeki ifadelerin ortalamasının düşük ve standart sapma değerlerinin diğer iki faktörü oluşturan ifadelerle kıyaslandığında oldukça yüksek olması, bu ifadelerin net bir şekilde çocuğa atfedilen önem anlayışı ile gelişmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu faktörü oluşturan tutum cümlelerinin ortalamaları düşük olmakla birlikte faktörün kendi içinde bir kıyas yapıldığında çocuk sahibi olmanın babalara göre annelerin sosyal ve iş hayatını daha fazla olumsuz etkilediği yönünde bir eğilim yansımaktadır. Çocuğun anneye ve haliyle annenin de çocuğa daha çok bağlı olması, beklenebilir bir durumdur. Ancak Türkiye’de kadınların eğitim ve çalışma hayatı dolayısıyla kamusal alandaki varoluşları, kendilerinden önceki

nesillere göre farklılaşmaktadır. Aileye ve çocuk sahibi olmaya değer atfeden genel toplumsal eğilimin kadınların annelik yanında çeşitli kamusal roller üstlenmeleri ile ilgili yönleri olduğu tahmin edilebilir. Bu çalışmada ikinci ve üçüncü faktörler bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş ve bu değişkenler üzerinden istatistik analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

Tablo 4. Cinsiyete göre “Geleneksel Aile ve Çocukluk” ve “Yük Olarak Çocuk” Faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi (t-testi)

	t		Ort. (min. 1 - max. 5)	Std. Sp.	p
Geleneksel Aile ve Çocukluk	15.029	Erkek	3.878	0.517	<0,001
		Kadın	3.799	0.560	
Yük Olarak Çocuk	12.894	Erkek	2.620	0.750	<0,001
		Kadın	2.527	0.726	

Cinsiyet değişkenine göre iki faktör grubunda anlamlı farklılaşma olduğu ve bu farklılaşmanın yüksek düzeylerde olduğu dikkat çekmektedir ($p:<0,001$). Her iki faktör için de erkeklerin ortalamaları, kadınlara göre daha fazladır. Çocuğa geleneksel olarak değer atfeden ifadelerden oluşan ikinci faktörde her iki cinsiyet grubunun da ortalamaları yüksektir. Ancak erkeklerin bu konuda kadınlara göre daha yüksek ortalama ve daha düşük standart sapma değerine sahip olmaları, bu değerleri benimseme yönünde daha çok eğilimleri olduğunu göstermektedir. Halbuki Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında çocuğun geleneksel değeri, erkeklere kıyasen kadınlar için daha ön planda olduğu sonucu çıkmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki veriler, Kağıtçıbaşı'nın varsayımının tam aksini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 1980, s. 90). Elbette bu durumun ortaya çıkmasında kentleşme ve kadının eğitim durumunun değişmesinin etkileri olduğu tahmin edilebilir. Yine kadınların bu değişmelere

bağlı olarak kamusal konumlarının çeşitlenmesi de sosyal değişime kaynaklık edebilecek hususlardır. Sosyal değişimin aynı zamanda cinsiyet rollerine bağlı bir heterojenlik üretme potansiyeli de söz konusudur. Bu verilerin özellikle eğitim ve eğitime bağlı mobilizasyonu açıklayan değişkenlerle karşılaştırılması, kadının sosyal statüsünün hem değişimine hem de çeşitlenmesine işaret edebilir.

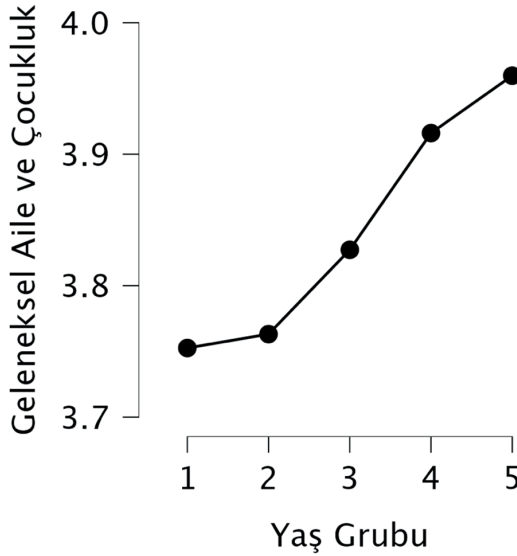
Cinsiyet ile çocuğu çalışma hayatı ve genel sosyal hayat için yük olarak gören ifadelerin toplandığı faktör arasındaki varyans analizinde de erkeklerle kadınların anlamlı bir şekilde farklılaştıkları görülmüştür. Bu faktörün maksimum 5 üzerinden ortalaması dikkate alındığında erkeklerin çocukları çalışma ve sosyal hayatta yük olarak görme ortalamasının kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılaşma da çok güçlü bir düzeyde gerçekleşmiştir ($p:<0,001$). Erkeklerin çocukla ilgili geleneksel değerlerle ilgili ortalamalarının daha yüksek çıkmasına rağmen çocuğu çalışma hayatında ve sosyal hayatta kadınlara göre daha çok yük olarak görmelerinde kadının anneliği ve çocukla kurduğu daha yakın bağın göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kadınların sosyal değişmeye bağlı olarak farklılaşan ve heterojenleşen statülerine rağmen anneliğin toplumda değer yüklenen güçlü bir bağının olması burada dikkat edilmesi gereken bir husustur.

İstatistik analizlerinde cinsiyetin bir bağımsız değişken olarak açıklayıcılığının yanında sınırlarına da dikkat etmek gerekmektedir. Özellikle eğilimleri ve tutumları ölçen nicel veriler, sadece iki değişken arası ilişkilerle sosyal gerçekliğin bütününe açıklayamaz. Bu nedenle, farklı değişkenlerin ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Burada da cinsiyetin yanında başka veriler arası ilişkilerin açıklamalarının bir arada ele alınması büyük önem arz etmektedir.

Tablo 5. Yaş Grubu ile “Geleneksel Aile ve Çocukluk” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
287.953	4	71.988	251.229	< .001
12045.746	42038	0.287		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
15-29 yaş	10859	3.753	0.562	40-49 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
30-39 yaş	8053	3.763	0.560	40-49 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
40-49 yaş	8171	3.827	0.536	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
50-65 yaş	6754	3.916	0.508	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 40-49 yaş**, 65+ yaş**
65 yaş üstü	8206	3.960	0.495	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 40-49 yaş**, 50-64 yaş**

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 1. Yaş Grubu ile “Geleneksel Aile ve Çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Yaş gruplarına göre çocuğa yüklenen geleneksel anlama bakıldığında yüksek düzeyde bir anlamlı farklılaşma görülmektedir ($p < .001$). Hem çocuğun aile içindeki katkısı hem de toplumsal anlamı üzerinden şekillenen faktöre verilen cevaplarda en düşük ortalama 15-29 yaş aralığındadır ($m = 3.753$). Yaş yükseldikçe aile ve çocuk ilişkisine yüklenen geleneksel anlam ve değerlerin de yükseldiği göze çarpmaktadır. 65 yaş üstü bireylerin geleneksel aile ve çocukluk faktörü altındaki ifadeler için ortalamaları 5 üzerinden 3,96'dır. Ayrıca standart sapma değeri en düşük olan grup da bu en yaşlı gruptur. Geleneksel aile öğretileriyle büyütülmüş bireyler çocuğa attedikleri değer konusunda da geleneksel bir tutum sergilemektedir. Çoklu karşılaştırma testlerine bakıldığında 15-29 yaş arası ile 30-39 yaş arası gruplar haricinde tüm gruplar arasında anlamlı ve yüksek düzeyde farklılaşma görülmektedir. Ortalama olarak 30-39 yaş arası grup 15-29 yaş arası gruba göre daha geleneksel olsa da yaşların yakınlığı, kuşak benzerliği ve eğitim gibi faktörler iki grubun çocuğa attedikleri geleneksel değerlere bakışında benzerlikler doğurmuştur.

Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın çocuğun değeri ile ilgili yaptığı çalışmada geleneksel anlamın kentleşme ve sosyoekonomik durum arttıkça azaldığı görülmektedir. Bu çalışmada yaş ile ilgili hususa bakıldığında da en fazla geleneksel anlam yükleyen yaş grubunun 65 yaş ve üzeri olduğu dikkat çekmektedir. Bahsi geçen husus yalnızca yaşın artışıyla değil, genç kuşağın kentleşmeye daha fazla adapte oluşuyla da açıklanabilmektedir. Kağıtçıbaşı'nın araştırmasına göre 1970'lerin başında Türkiye' de kentlerde yaşayan nüfus toplam nüfusun %36'sıdır. Bu makalenin verilerinin ait olduğu yıla en yakın yıl olan 2022 yılında TÜİK verilerine göre Türkiye' de kentlerde yaşayan toplam nüfus %85,2'dir. TÜİK'in yeni tasnifine göre Türkiye' de yoğun kent oranı %67,9, orta yoğun kent oranı %17,3 ve kırsal oranı %14,8'dir (TÜİK, 2023). Bu değişim, çocuğun ailesine maddi katkı sunması, geleneksel anlayıştan yeni kuşakları uzaklaştırmaktadır.

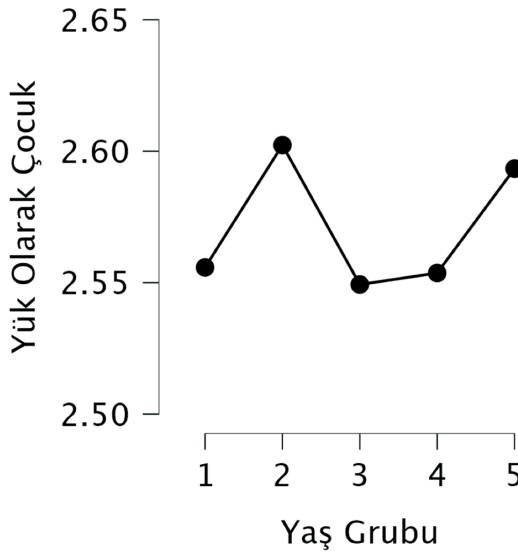
Kağıtçıbaşı'nın yaptığı bir diğer analiz de üç kuşak mensubu anneleri ele almaktadır. Genç annelerde maddi/faydacıl beklentiler "daha ileri yaştaki" annelere göre daha düşüktür. Bu araştırmayla da tutarlı olan bulgulara göre ileri kuşaklar çocuklarına daha fazla geleneksel anlam atfetmektedir. Bahsi geçen anlamın yalnızca maddi katkı değil; itibar, aile olma anlamı gibi

maddeleri de içerdiği unutulmamalıdır. Toplum nezdinde çocuğa yüklenen ve çocuktan beklenen anlamın da yaşla beraber azaldığı hem Kağıtçıbaşı'nın hem de yapılan bu çalışmanın bulgularından biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 6. Yaş Grubu ile “Yük Olarak Çocuk” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
20.390	4	5.097	9.352	< .001
22912.726	42038	0.545		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
15-29 yaş	10859	2.556	0.742	30-39 yaş**, 65+ yaş*
30-39 yaş	8053	2.602	0.741	15-29 yaş**, 40-49 yaş**, 50-64 yaş**
40-49 yaş	8171	2.549	0.726	30-39 yaş**, 65+ yaş*
50-65 yaş	6754	2.554	0.735	30-39 yaş**
65 yaş üstü	8206	2.593	0.746	

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 2. Yaş Grubu ile “Yük Olarak Çocuk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Çocuğun anne ile babanın iş ve sosyal hayatlarına olumsuz etkisi olduğu görüşü hususu yaş ile birlikte analiz edildiğinde anlamlı bir farklılaşma görülmektedir ($p < .001$). En yüksek ortalama 30-39 yaş aralığındayken ($m=2.60$), en düşük ortalama ise 40-49 yaş aralığındadır ($m=2.55$). 15-29 yaş aralığı ile 50-65 yaş aralığı ise birbirine yakın ortalamaya sahiptir. Çoklu karşılaştırma testinin sonuçlarına bakıldığında ise 15-29 yaş ile 30-39 yaş aralığı arasında anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Çocuk ve kariyer zorluklarını aynı anda yaşayan grup olan 30-39 yaş arası grubun çocuğu yük olarak görmesi ile iş ve çalışma hayatı süreci arasında ilişki olduğu tahmin edilebilir. Görece kariyerini düzene sokmuş, çocuklarını ise okula başlatmış 40-49 yaş arası grup ise çocuğun bağımsızlaşmaya başlaması ile birlikte yük olarak görme evresini geçmiştir. 15-29 yaş ile 50-65 yaş gruplarının birbirine yakınlığı çocuk sahibi olmayanlar ile çocuk yetiştirme dönemini tamamlayan iki grubun gündemlerinde çocuk olmadığı için benzer tavır göstermesiyle açıklanabilmektedir. Ancak 65 yaş üstü grubun ortalaması 15-29 yaş ve 50-65 yaş grubundan fazladır. Bu husus ise özellikle iki ebeveynin çalıştığı koşullarda bir üst kuşaktan çocuk büyütme yardımı alınmasıyla ilişkilendirilebilir.

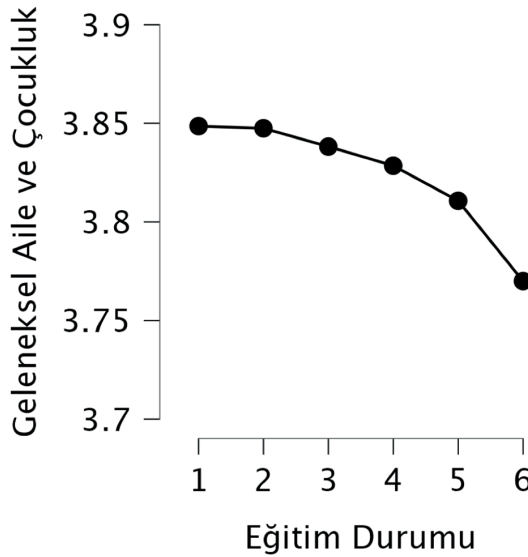
Çocuğu yük olarak görmek anne babanın hem sosyal hayatı ile hem de iş hayatı ile ilişkilidir. Bu hususların faktörü belirleyen maddeler olması 15-29 yaş aralığı ve 65 yaş üzeri grup iş hayatında bulunmadığı ya da az süre geçirdiği için çocuğun iş hayatına olan etkisiyle ilgili olumsuz cevaplarının düşük olması anlaşılabilir. Aynı zamanda Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında genç annelerin çocuğun bağımsızlığına daha fazla önem verdiği de görülmektedir. Bağımsız çocuk iş ve sosyal hayattaki yükü azaltacağından bu çalışmadaki iş hayatındaki ebeveynlerin görüşleri ile tutarlılık vardır.

Tablo 7. Kişinin eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
10.635	5	2.127	7.257	<.001
12307.214	41988	0.293		

Eğitim Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Post Hoc Testi)
Bir Okul Bitirmedi	8549	3.849	0.533	Üniversite**; Lisansüstü*
İlkokul	11640	3.847	0.543	Üniversite**; Lisansüstü*
Ortaokul	7664	3.838	0.544	Üniversite*; Lisansüstü*
Lise	7313	3.828	0.547	
Üniversite	6274	3.811	0.542	Bir Okul Bitirmedi**, İlkokul**, Ortaokul*
Lisansüstü	754	3.770	0.536	Bir Okul Bitirmedi*; İlkokul*; Ortaokul*

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 3. Kişinin eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Bireyin kendi eğitim durumu ile çocuğa yüklenen geleneksel anlam arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlenmektedir (p<.001). Altı gruptan oluşan eğitim durumu değişkeninde ortalamalara bakıldığında eğitim seviyesi arttıkça bireylerin çocuğa yüklediği geleneksel

anlamın azaldığı ortaya çıkmaktadır. En yüksek ortalama bir okul bitirmeyen bireylerde iken (m=3.849), en düşük ortalama ise lisansüstü eğitim seviyesini tamamlamış kişilerdedir (m=3.770). Yapılan çoklu karşılaştırma testlerinde okul bitirmeyenlerin, ilkokul ve ortaokul mezunlarının üniversite ve lisansüstü eğitim mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle eğitim hayatlarını ortaokula kadar sürdürmüş veya sürdürebilmiş bireylerin çocuklarına atfettikleri anne-baba bakımı, maddi katkı gibi tanımlamaları içeren geleneksel anlayışa daha yakın oldukları yorumu yapılabilmektedir. Eğitim hayatının uzaması ise çocuğa geleneksel değer atfetme eğilimini farklı yönlendirmektedir. Burada eğitim durumundaki yükselişin alt eğitim gruplarından kültürel farklılaşmaya da kaynaklık edeceği, ailede sahip olunan çocuk sayısını azaltacağı ve çalışma hayatını farklılaştıracağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

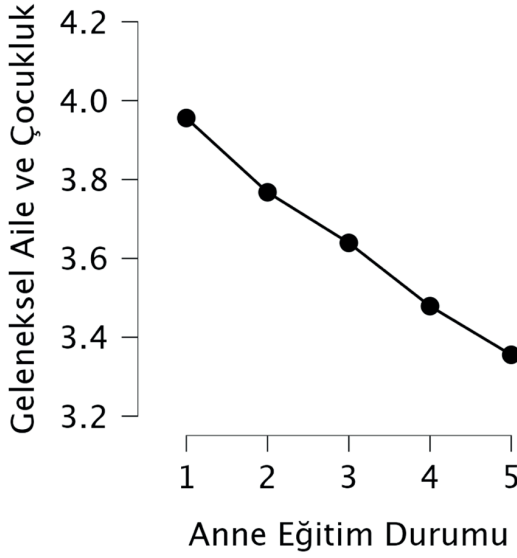
Kağıtçıbaşı'nın çocuğa atfedilen değer ile ilgili yaptığı çalışmasında da bireyin eğitimi arttıkça çocuğa yüklenen ekonomik/faydacıl anlamların düştüğü görülmektedir. 2021 yılında yapılmış Türkiye Aile Yapısı Araştırması'ndan yola çıkarak yapılmış analizlerde de bireyin eğitim düzeyi arttıkça çocuktan maddi katkının, anne-baba bakımının beklenmesinde düşüş gözlenmektedir. Bu bulgu yorumlanırken Türkiye'nin 1950'li yıllardan itibaren yaşadığı göç odaklı toplumsal değişim göz önünde bulundurulmalıdır. Bu göç hareketliliği başladığında ve uzun yıllar boyunca Türkiye tarım toplumu zihniyetine bağlı bir toplumsal yapıya sahip olmuştur. Kırsal toplum yapılarında çocuğun işgücüne katılımı temelde işlevsel bir anlama sahiptir (Stearns, 2018, s. 138). Bu nedenle belli bir yaştan sonra çocuğun, özellikle de erkek çocuğun evin kazancına katkı sağlaması beklenir. Kentleşme devam ettikçe ve birkaç nesil sonrasında kent toplumsal hayatı zihniyet ve pratiklerde daha yerleşik hale geldiğinde bu anlam da değişmiştir. Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında kırsal bölgelerde yaşayanlar, maddi/faydacıl beklentileri yüksek olan grup olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında eğitimin de artışıyla çocuk sahibi olmak psikolojik ve duygusal anlamlarla yeniden şekillenmiştir. Aynı zamanda Kağıtçıbaşı'nın değindiği üzere ailede çocuk sayısındaki düşüş de önemli bir faktördür. Aileye katkı üzerinden değer biçilen çocukların sayısı hem eğitimle hem de hayat şartlarının dönüşmesiyle azalmıştır. Bu bağlamda az sayıda çocukla eğitilmiş aileler tarafından kurulan ilişki çok sayıda çocuktan farklılaşmaktadır. 2016

yılında gerçekleştirilen Aile Yapısı Araştırması verilerinin analiz edildiği bir başka makale çalışmasında da eğitimin sosyoekonomik statü bağlamında çocuğa yüklenen geleneksel değerlerden farklılaşmada önemli ve etkili bir değişken olduğu tespit edilmiştir (Yavuz, Güllüpınar, 2019, s. 406).

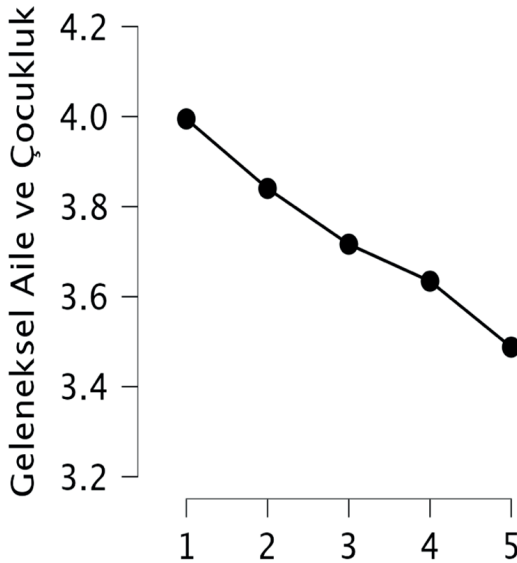
Tablo 8. Babanın eğitim durumu ile Annenin eğitim durumuna göre “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi (Her iki değişken için de aynı şekilde bütün gruplar farklılaştığı için tek tablo hazırlanmıştır)

	Anne Eğitim (F: 879.540; p:<.001)		Baba Eğitim (F: 760.585; p:<.001)		Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
	Ort.	Std. Sp.	Ort.	Std. Sp.	
Bir Okul Bitirmede	3.956	0.496	3.995	0.490	İlkokul**; Ortaokul**; Lise**; Yükseköğretim**
İlkokul	3.768	0.530	3.840	0.514	Bir okul bitirmede**; Ortaokul**; Lise**; Yükseköğretim**
Ortaokul	3.639	0.561	3.716	0.554	Bir okul bitirmede**; İlkokul**; Lise**; Yükseköğretim**
Lise	3.479	0.603	3.634	0.576	Bir okul bitirmede**; İlkokul**; Ortaokul**; Yükseköğretim**
Yükseköğretim	3.355	0.628	3.488	0.619	Bir okul bitirmede**; İlkokul**; Ortaokul**; Lise**

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 4. Anne eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Şekil 5. Baba eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Anne ve babaların eğitim düzeyleri ile geleneksel aile ve çocukluk faktörü arasındaki ilişkiyi ölçmek için yapılan varyans analizine göre anne ve babanın eğitim durumuna göre ortalamaların azaldığı ve standart sapma değerlerinin arttığı bir durum ortaya çıkmıştır. Her iki değişken açısından da yüksek düzeyde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir ($p < .001$) Varyansların heterojenliği dolayısıyla yapılan Games-Howell Post Hoc testine göre hem “Anne Eğitimi” hem de “Baba Eğitimi” değişkeninde tüm kategoriler arasında güçlü bir anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Hem kadınlar hem de erkekler için bütün gruplar istisnasız bir şekilde birbirlerinden güçlü derecede farklılaşmıştır.

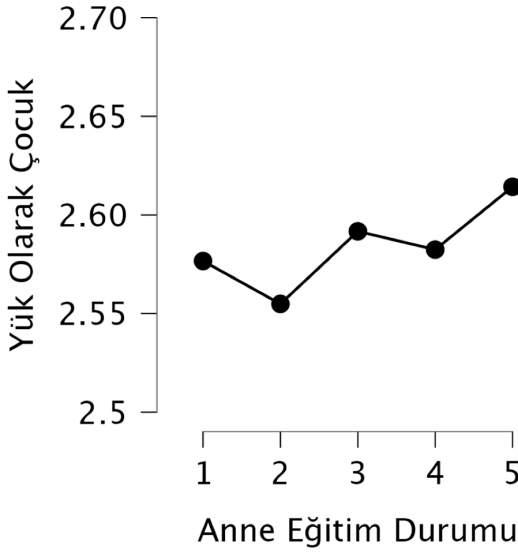
Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça ailede çocuğa yüklenen anlamın geleneksel bakış açısından farklılaştığı tespit edilmiştir. Her ne kadar genel ortalamanın görece yüksek olduğu kabul edilse bile verinin kendi içindeki gruplaşma, anne ve baba eğitimi arttıkça düşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Grafiklerde de görüldüğü üzere eğilim, anne ve baba eğitim durumuna göre aynı şekilde azalma yönündedir. Ancak anne eğitim durumu arttıkça geleneksel aile ve çocukluk faktörü ortalamalarının baba eğitim durumu ortalamalarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Lise ve üniversite mezunu anneye sahip olanların bu faktör için ortalamaları, üniversite mezunu babaya sahip olanlardan bile düşük durumdadır. Bu durum, ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça daha geleneksel anlam dünyasının değişme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınlar açısından eğitim mobilizasyonu, her kesim için geleneksel yapıdan tam bir kopuşa sebep olmasa bile geleneksel anlam ve değerler alanı ile mesafeler oluşturabilecek bir sosyolojik çeşitlenme sürecine karşılık gelmektedir. Türkiye’de tarihsel olarak köy ve mahalle kültüründe kadının ev ve çocuk merkezli güçlü konumunun kamusal alana açılma ve bu gerçeklik alanından farklılaşma yönleri göz ardı edilemez. Ebeveynin eğitim durumu bir bağımsız değişken olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de uzun bir müddet modernleşme sürecinin imkanlarından faydalanabilen kesim için eğitimin ayırt edici rolü de göz ardı edilmemelidir. Bu sürecin diğer modernleşme tecrübelerinde olduğu gibi geleneksel yapının değişimi yönünde bir sürekliliği olduğu inkâr edilemez. Ancak burada gruplar arasında anlamlı farklılaşmalara rağmen genel ortalamanın yüksek olduğu ve gruplar arasında bütünüyle parçalanmaya ve bölünmeye dönüşmüş bir çözülmenin olduğunu iddia etmek aşırı bir iddia olacaktır.

Anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocuğa yüklenen anlam özelinde geleneksel değerlerin daha çok değişmesi Kağıtçıbaşı'nın (1980, s. 94) araştırmaları ile de uyumludur. İki çalışmada da eğitim, çocuğun değeri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Ona göre toplumsal değişimin bir sonucu olarak aile içinde çocuğa yüklenen anlam sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda Kağıtçıbaşı'nın bulgularına göre, çocuğa yüklenen geleneksel anlam ile ebeveynlerin eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ailenin eğitim düzeyi arttıkça çocuğa yüklenen geleneksel anlam ve ekonomik fayda değeri (çalışma, itaat bekleme, yaşlılıkta bakma vb.) azalırken, çocuğun duygusal değeri (sevme, benimseme, sırdaş olma vb.) artmaktadır. Eğitim düzeyine göre çocuğa yüklenen anlamın değişmesi sonucunda ailelerin çocuk yetiştirme pratiklerinin de değişmesi muhtemeldir. Bu bağlamda Caldwell de benzer bir görüşü savunmuştur. Ona göre “demografik geçiş kuramının” aslında açıklamaya çalıştığı durum da bu şekildedir. Ebeveynin sosyoekonomik düzeyi ve eğitimi değiştiğinde çocuğa yüklenen faydacı anlamın azalmakta ve doğurganlık oranı düşmektedir (Eder, 1984, s. 134). Dolayısıyla çocuğa yüklenen faydacı anlamın azalması, fazla çocuk sahibi olmaya gerek kalmadığı anlamına gelmektedir. Böylece ailelerin işlevsel yapısı değişmiştir.

Tablo 9. Annenin eğitim durumu ile “Yük Olarak Çocuk Faktörü” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	p
7.640	4	1.910	3.502	<.001
22925.475	42038	0.545		
Eğitim Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
Bir Okul Bitirmedir	21799	2.577	0.744	İlkokul*
İlkokul	15468	2.555	0.727	Bir Okul Bitirmedir*
Ortaokul	1685	2.592	0.737	
Lise	2054	2.582	0.746	
Yükseköğretim	1037	2.614	0.770	

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 6. Annenin eğitim durumu ile “Yük Olarak Çocuk Faktörü” arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Annenin eğitim düzeyi ile üçüncü faktör olan “yük olarak çocuk” arasında anlamlı bir farklılaşma vardır ($p < .001$). Anlamlılık değeri göz önünde bulundurulduğunda burada da değişkeni oluşturan gruplar arasında güçlü bir farklılaşma olduğu tahmin edilebilir. Annelerin eğitim durumlarına göre grupların ortalamaları incelendiğinde, yükseköğretim mezunlarının diğerlerine göre ortalamalarının yüksek olduğu görülebilir. Ancak gruplar arasında eğitim seviyesine göre ortalamalarda azalma ya da artma olmadığı gibi post hoc testi sadece ilkökul mezunları ile herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayan anneler arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisi olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle anne eğitim düzeyi ne olursa olsun çocuğu bir yük ya da engel olarak görmediği varsayılabilir. Ancak eğitim seviyesi yükseldikçe ortalamalarda küçük bir artış görülse de anlamlı farklılaşma söz konusu değildir. Bu sonuç, daha önceki verilerle birlikte düşünüldüğünde geleneksel anlam ve değerler konusunda eğitimin hem bireyin kendisi hem de anne ve baba eğitimi açısından tutarlı bir eğilimi yansıttığı tespit edilebilir. Ancak konu çocuk sahibi olmayı bir yük olarak görmek olduğunda yükseköğretim mezunu anneye sahip olmanın kısmen ortalaması yüksek olsa da bu grubun okul bitirmemişlerden ya da ilkökul mezunlarından

bile anlamlı düzeyde farklılaşması dikkat çekmektedir. Burada çocukluğa ve anneliğe atfedilen değerlerin halen güçlü ve yerleşik olmasının etkisi takip edilebilmektedir. Nitekim babanın eğitim durumu ile yük olarak çocuk faktörü arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (F: 1.873; p: 0.112). Halbuki geleneksel aile ve çocukluk faktöründe hem anne hem de baba eğitimi değişkenlerinin eğitim seviyesine göre benzer eğilimler taşıdıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla eğitim değişkenleri, geleneksel değerlerle ilgili genel ve benzer yönelimlere kaynaklık etmelerine rağmen çocuğun aileye yük olması noktasında farklı bir durum ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

2021 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) verilerinin istatistik testlerine tabi tutularak analiz edildiği bu çalışma, toplumsal değişim bağlamında çocuğun aile içindeki anlam ve değerinin nasıl değiştiği sorusuna cevap aramıştır. Buna göre Türkiye' de aile kurumunda çocuğa atfedilen anlam, özellikle eğitim seviyesinin yükselmesine ve kadının toplumsal statüsündeki farklılaşmalara bağlı olarak bazı değişme eğilimlerini çok açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Çalışmada kişinin ve ebeveynlerinin cinsiyeti, yaşı ve eğitim durumu gibi değişkenlere göre yapılan analizler, çocuk algısındaki farklılıkların özellikle eğitim değişkenine göre daha fazla değişme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın Türkiye' de uyguladığı saha araştırmalarına dayanan Çocuğun Değeri çalışmasının ortaya koyduğu geleneksel ve modern değerler arasındaki denge göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen çalışmada olduğu gibi bu analizde de ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi arttıkça çocuğa atfedilen geleneksel anlamın vurgusunun azaldığı ve görüşlerde çeşitlenmelerin olduğu tespit edilmiştir. Kağıtçıbaşı'nın modernleşme teorisine bağlı olarak yaptığı karşılaştırmalar ve değişimin Türkiye' de devam etme yönünde olduğu görülmüştür. Ankete katılan fertlerin hem kendilerinin hem de ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğa yüklenen geleneksel anlam ve değer diğer gruplara göre düzenli bir mesafe eğilimi net bir şekilde tespit edilmiştir. Aynı zamanda çocuğa atfedilen değer hususunda kuşaklar arası farklılaşma da önemli unsurlardandır. Çocuğa yüklenen geleneksel anlam yaş gençleştikçe azalmaktadır. Eğitim seviyesinin artışı, sosyoekonomik dönüşüm çocuğun

konumlandırılışını yıllar içinde değiştirmektedir. Özellikle çocuğun toplum nezdinde görünümü, ailenin çocuktan maddi beklentileri genç kuşakta daha az gözlenmektedir. Çocuğun aileye yük olarak görülmesinde de yaş grupları arasında farklılaşma ortaya çıkmıştır. Aktif çalışma hayatında olan yaş gruplarında çocuğu yük olarak görme henüz çalışmayan ve emekli olan yaş gruplarına göre daha fazladır. Özellikle çalışma hayatının ilk yıllarında olan yaş grubunda en yüksek olduğu gözlenen çocuğun yük olarak görülmesi yaş ilerledikçe azalmaktadır.

Bu makalede, modernleşmeyle birlikte çocuğa yüklenen geleneksel anlamın değiştiği tespit edilmiştir (Inglehart, Baker, 2000, s. 20). Çocuğa yüklenen anlamdaki değişime rağmen, 'Türkiye' de aileye ve çocuğa hâlâ büyük bir önem verildiği ve değer atfedildiği de ortaya çıkmıştır. Ancak değerlerin ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerle yeniden şekillendiği ve 'Türkiye' de farklı kültürel kesimler arasında mesafelerin oluştuğu görülmüştür. Makalenin sınırları bağlamında değinilen OECD raporları ve Dünya Değerler Araştırması da 'Türkiye' de aile ve çocuklarla ilgili verilerin Batılı ülkelerden ciddi farklara sahip olduğunu göstermiştir. 'Türkiye' de de ilk evlenme yaşında yükselme, boşanma hızında artma ve evlenme hızında azalma gibi göstergeler dikkat çekmesine rağmen aile kurumunun sürekliliği ve çocuk sahibi olma konusundaki hassasiyet dikkat çekmektedir. Bu veriler, çocuğa dair kültürel ve geleneksel değerlerin hâlâ yüksek ortalamalara sahip olmasına karşılık çocuğu sosyal hayatta yük olarak gören anlayışın ciddi bir karşılığının olmaması şeklinde analizlere yansımıştır. Türkiye'nin modernleşme tecrübesi, Batılı ya da Batı dışı farklı modernleşme tecrübelerine benzer yönleri sahip olmakla birlikte kendine özgü bazı yönleri de sahiptir ki bu durum araştırmada özellikle ailede çocuğa atfedilen anlam ve değerler üzerinden anlaşılabilir. Makale sınırlarında yapılan analizler, doğum oranlarındaki ve hanehalkı sayısındaki keskin düşüşe dair makro verilerle (TÜİK, 23 Ocak 2025) birlikte düşünüldüğünde Türkiye' de aile ve çocuk konusunda genel durumu anlamaya katkı sağlamıştır. Aile, toplumsal değişimin ve kültürel muhafazanın birlikte sürdürüldüğü bir kurum olarak Türkiye' de küresel ve yerel pek çok etkiyi yansıtmaktadır. Bu etkilerin bir kısmı çocuğa atfedilen anlam ve değer bağlamında hem süreklilikleri hem de değişim eğilimlerini kendini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Agree, E. M. (2017). Social Changes in Women's Roles, Families, and Generational Ties. *Journal of the American Society*. 41(2), 63-70.
- Aydın, M. (2022). *Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi*. Mustafa Aydın (Ed.), Sistemantik Aile Sosyolojisi, 5. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydın, M. Z. (2021). Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar. *Çocuk ve Medeniyet*. 6(12), 47-68.
- Bumin, K. (2013). *Batı'da devlet ve çocuk*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Can, İ. (2014). Moderniteden postmoderniteye ailenin ontolojisi ya da modern çekirdek aile çerezleşiyor mu? Mustafa Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi Yazıları*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2018). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Erder, T. (1984). *Türkiye' de ailenin değişimi: Toplumbilimsel incelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Inglehart, R. ve Baker, W.E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*. 65(1), 19-51.
- İnal, K. (2014). *Çocuk ve demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye' de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Ataca, B. (2015). Value of Children, Family Change, and Implications for the Care of the Elderly. *Cross-Cultural Research*, 49(4) 374 –392.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications*. New York: Routledge Taylor and Francis
- Köse, B. (2022). *Geçmişten Günümüze Aile*. Nursen Adak (Ed.), Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi
- OECDa, https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/SF_2_3_Age_mothers_childbirth.pdf (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024).
- OECDb, https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/SF_1_2_Children_in_families.pdf (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)
- <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakarlık*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Postman, N. (1982). *Disappearance of childhood*. London: W. H. Allen.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. B. Yıldırım (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stearns, P. N. (2018). *Çocukluğun tarihi*. H. Dikmen, B. Uçar (Çev.), İstanbul: Dedalus Yayınları.
- TÜİK (2023). Kent-Kır Nüfus İstatistikleri <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=kent-kir-nufus-istatistikleri-2022-49755#:~:text=K%C4%B1r%20olarak%20>

s%4%B1n%4%B1fland%4%B1r%4%B1lan%20ve%20T%C3%BCrkiye,8'inin%20 ikamet%20etti%4%9Fi%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC. (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)

- TÜİK (2023). İstatistiklerle Aile, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784>
- Watkins, M. W. (2018). *Exploratory Factor Analysis: A Guide to Best Practice*. Journal of Black Psychology. 44(3) 219 –246
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). *Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, (46), 74-85.
- Yavuz, S., Güllüoğlu, F. (2019). Türkiye' de Çocuğun Değerini Etkileyen Faktörler: 2016 Aile Yapısı Araştırması Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 39(2), 379-409.